

Принципи побудови професійно орієнтованого підручника англійської мови для факультетів психології

Сьогодні думка про те, що психологія є однією з головних наук для ХХІ сторіччя, набуває все більшого розповсюдження. Тим важливішим стає завдання підготувати майбутніх українських психологів, які зараз є студентами численних факультетів психології у ВНЗ України, до функціонування у своїй професійній галузі не тільки в нашій країні, але й за її межами. А це означає необхідність для них оволодіння досить вільним спілкуванням іноземною мовою у професійних цілях. Перш за все звичайно йдеться про англійську мову, яка перетворилася на міжнародну мову професійного спілкування для всіх без винятку професій.

Вирішенню цього завдання заважає як брак спеціальних досліджень, присвячених навчанню англійської мови професійного спілкування студентів факультетів психології, так і брак відповідних підручників, призначених саме для студентів-психологів. Тих підручників англійської мови для психологів, які можуть бути знайдені на українському книжковому ринку, вкрай недостатньо, тим більше, що значна частина з них є скоріше збірниками текстів, призначеними для навчання читання та опрацювання певного лексичного і граматичного матеріалу, а не підручниками, за якими можна було б ефективно навчати всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності для професійної комунікації.

Саме таке становище послужило стимулом для розробки підручника з англійської мови *Psychological Matters*, який зараз готується до друку і планується до публікації наприкінці 2009 або на початку 2010 р. Підручник призначений для студентів других або третіх курсів (залежно від попереднього рівня підготовки із загально-вживаної англійської мови) і розрахований на опрацювання протягом усього навчального року (144 аудиторних години при чотирьох годинах занять на тиждень – два двогодинних аудиторних заняття).

Метою цієї статті є обговорення концепції та методичних засад, на яких будується згаданий підручник (а відповідно, і методика, за якою проводиться робота за ним). Що стосується цієї концепції, методичних засад і методики роботи з підручником, то відповідні положення можуть бути сформульовані як набір базових принципів, аналіз яких є основним змістом статті.

Перший з них доцільно назвати **принципом навчання через зміст базової професійної дисципліни** (*content learning*¹) – практичної психології. Все навчання ведеться лише через цей зміст, тому навчальні тексти (як для читання, так і для аудіювання), тематика говоріння і письма розкривають засобами англійської мови базову професійну інформацію, яка відноситься до галузі практичної психології. В результаті в курсі мови студенти вивчають не тільки мову і спілкування нею, але й серйозно поповнюють свої фундаментальні професійні знання. При цьому саме змістова професійна частина (так званий *carrier-content*²) виходить на перший план, а мовна частина (так званий *real-content*³) засвоюється переважно мимовільно, безпосередньо у процесі мовленнєвої діяльності, в іншомовній комунікації. Тим самим здійснюється імпліцитне навчання мови і мовлення, що, за визнанням більшості сучасних учених, є найбільш ефективним підходом у навчанні іноземних мов, особливо для професійного спілкування⁴.

Другий принцип безпосередньо пов'язаний з першим і може бути сформульований як **принцип систематичності викладення професійної інформації у підручнику (та в курсі) англійської мови для професійного спілкування**. Реалізація цього принципу означає, що підручник, який розглядається, побудований не як простий набір професійно значущих тем, матеріалів та видів навчальної діяльності, а як досить систематичне й повне викладення англійською мовою курсу практичної психології з охопленням усіх основних питань, що стосуються професійної діяльності майбутнього фахівця-практика.

Відповідно до цього підручник розподіляється на чотири модулі, кожний з яких складається із двох або трьох розділів (*units*). Два розділи першого модуля розглядають визначення психології як науки і практики, основну сферу її застосування і базові галузі, а також історію розвитку психології як науки у ХХ і на початку ХХІ сторіччя. Другий модуль і його три розділи присвячені роботі практичного психолога на виробництві (допомога клієнтам, які страждають від професійного згорання (*job burn out*), від конфліктів між роботою і сімейним життям, від виробничих конфліктів). Третій

¹ Brinton D.M., Master P. (Eds.). *New ways in content-based instruction*. – Alexandria, VA: TESOL, 1997. – 302 p.; Brinton D.M., Snow, M.A., Wesche M.B. *Content-based second language instruction*. – New York: Newbury House Publishers, 1989. – 241 p.

² Dudley-Evans T., St. John M.J. *Development in ESP. A multi-disciplinary approach*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 301 p.

³ Там же.

⁴ Coyle D. *CLIL – a pedagogical approach from the European perspective*//Encyclopedia of language and education. Vol.4: Second and foreign language education/Ed. By NELLEKE VAN DEUSEN-SCHOLL and Nancy H. Hornberger. – New York, NY: Springer, 2007. – P. 97-111; Krashen S. D. *Principles and practice in second language acquisition*. – London: Prentice-Hall International (UK) Ltd., 1981. – 202 p.

модуль, що складається із двох розділів, присвячений почуттям та емоціям і роботі з ними практичного психолога, оскільки саме на емоційний складник особистості він повинен впливати у першу чергу, працюючи з клієнтами. Нарешті, останній модуль із трьох розділів присвячується психотерапії та практиці її проведення. Таким чином, як видно з наведеного переліку, охоплюється вся фундаментальна теоретична і практична інформація, яка необхідна практичному психологу для успішної практичної діяльності.

Третій принцип також нерозривно пов'язаний з першими двома і формулюється як **принцип автентичності**. Він означає, по-перше, що в підручнику (а відповідно і в навчальному процесі) використовуються лише **автентичні навчальні матеріали і тексти**, тобто такі, які створені носіями мови для носіїв мови (*істинні тексти*, за L. Trimble¹). Адаптовані та спеціально створені для навчання тексти не використовуються взагалі, оскільки це робить комунікативну навчальну діяльність студентів штучною і такою, яка не навчає реальної професійної комунікації. Але допускається використання *синтезованих* матеріалів і текстів², коли з декількох автентичних текстів шляхом скорочення і синтезування складається один текст, що не втратив автентичності, але є більш пристосованим до навчальних цілей.

По-друге, принцип автентичності передбачає також реалізацію **автентичної навчальної діяльності студентів** у навчальному процесі. Автентичність навчальної діяльності студентів регулюється і наступним принципом – **принципом забезпечення професійної комунікативності навчальної діяльності** (таким чином, третій і четвертий принципи знаходяться у найтіснішому взаємозв'язку). Як автентичність навчальної діяльності, так і її професійна комунікативність означають, що весь навчальний процес будується на основі здійснення студентами професійної комунікації англійською мовою (*професійна комунікативність*), і така комунікація відбувається в ситуаціях, які досить точно моделюють автентичну професійну діяльність практичного психолога (*автентичність навчальної діяльності*).

Виходячи з цього, вважаємо основними видами навчальної діяльності, які пропонуються у підручнику, такі:

1. Для говоріння:

- 1) підготовка і представлення студентами різних видів презентацій, предмет яких стосується професійної діяльності (наприклад, презентація з питань причин виникнення професійного згорання та організації роботи з клієнтами, які страждають від професійного згорання, – з наведенням практичних прикладів щодо реальних або вигаданих випадків професійного згорання та ефективності роботи з клієнтом або клієнтами);
- 2) розв'язання кейсів (case study) та інших проблемних

завдань, коли на основі деяких вихідних даних студенти повинні сформулювати певні професійні рішення (наприклад, як вести роботу і які рекомендації надавати клієнтові, у якого наявна та чи інша психологічна проблема з певним набором симптомів);

- 3) рольові/ділові ігри (наприклад, такі, в яких моделюються психологічні консультації – робота з клієнтами з певними психологічними проблемами);
- 4) професійні дискусії з певних питань, пов'язаних з теоретичними і практичними проблемами психології як науки і практики.

2. Для аудіювання:

- 1) прослуховування фрагментів лекцій з певних питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з проблемами психології як науки і практики, виконання на основі прослуханого завдань проблемного характеру, орієнтованих на професійний аналіз почутого;
- 2) прослуховування фрагментів психологічних консультацій, що проводяться психологами з клієнтами, в яких наявні ті чи інші психологічні проблеми з певними наборами симптомів.

Для аудіювання використовуються лише автентичні аудіотексти, начитані носіями мови.

3. Для читання:

- 1) читання різноманітних автентичних друкованих текстів з різних теоретичних і практичних питань психології як науки і практики, виконання на основі прочитаного завдань проблемного характеру, орієнтованих на професійний аналіз отриманої інформації, підготовку на її основі завдань творчого характеру, таких як презентації, проектні завдання, розробка кейсів тощо;
- 2) читання різноманітних автентичних електронних текстів на основі пошуку в Інтернеті (див. далі) з різних теоретичних і практичних питань психології як науки і практики, виконання на основі прочитаного завдань проблемного характеру (див. попередній пункт).

4. Для письма:

- 1) написання рефератів та есе з певних питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з проблемами психології як науки і практики;
- 2) написання рефератів прочитаних професійних текстів;
- 3) написання статей професійного характеру, особливо у межах проектної роботи, яка виконується студентами в курсі англійської мови професійного спрямування, побудованого на основі підручника *Psychological Matters* (див. далі);
- 4) написання власних кейсів, пов'язаних з роботою психолога з клієнтами.

¹ Trimble L. English for science and technology. A discourse approach. – New York: Cambridge University Press, 1992. – 180 p.

² Там же.

Комунікативна спрямованість підручника, який розглядається, виражається ще й у тому, що в ньому робота над мовним матеріалом і над формуванням відповідних мовленнєвих навичок здійснюється в основному попутно, у процесі розвитку мовленнєвих умінь говоріння, аудіювання, читання, письма. Граматичні і фонетичні навички взагалі окремо (у спеціальних вправах) не відпрацьовуються. Це пов'язано з тим, що, як уже зазначалося, підручник призначений для використання на II або навіть на III курсі, тобто тоді, коли студенти вже повинні досягти середнього рівня (рівня B2¹) у володінні загальноживаною англійською мовою. Це означає, що на початок роботи з підручником усі базові граматичні і фонетичні навички студентів вже мають бути сформованими. Тому в підручнику увага на них не зосереджується, а передбачається, що в процесі мовленнєвої діяльності говоріння, аудіювання, читання і письма такі навички будуть мимовільно вдосконалюватися.

Серед аспектів мови найбільша увага фокусується на лексиці і на формуванні лексичних мовленнєвих навичок, оскільки в підручнику вводиться великий обсяг нової лексики, зокрема психологічної термінології. Тому нами передбачені спеціальні лексичні вправи (у тому числі некомунікативного характеру). Але вони виконуються не в процесі роботи з підручником на заняттях (тут виконуються лише завдання суто комунікативного характеру на розвиток мовленнєвих умінь), а в ході самостійної роботи студентів з *Робочим зошитом (Workbook)*, де зосереджені усі вправи такого виду.

Але навіть у роботі над лексикою основний акцент робиться не на спеціальних лексичних вправах, а на мимовільному засвоєнні нового лексичного матеріалу у процесі комунікативної діяльності. Навіть у *Робочому зошиті (Workbook)* лексичні вправи займають не головне місце. Більшість вправ у ньому пов'язана з читанням різних додаткових текстів, завданнями, які допомагають студентам правильно писати есе тощо.

Наведений вище перелік основних видів навчальної діяльності, які пропонуються у підручнику, ілюструє і наступний, п'ятий принцип, на якому базується його структура, – **принцип інтегрування видів англомовної мовленнєвої діяльності у навчальному процесі**. З переліку видно, що в курсі англійської мови, який будується на основі використання підручника *Psychological Matters*, усі види мовленнєвої діяльності розвиваються паралельно, причому розвиваються зі збереженням рівноваги між ними таким чином, що кожний із цих видів впливає з інших і спирається на них у своєму розвитку.

Кожний розділ (*unit*) починається з обговорення студентами питань, пов'язаних з темою цього розділу, що дозволяє виявити наявні фонові знання (говоріння). Відштовхуючись від проведеного обговорення, студенти переходять до читання одного або декількох текстів, які розкривають основний предметний зміст теми (читан-

ня). На основі прочитаного проводиться нове обговорення для встановлення відповідності отриманої інформації висловленим під час попереднього обговорення думкам студентів (говоріння). Далі отримана інформація доповнюється через слухання аудіотекстів, які здебільшого пов'язані з деякими практичними аспектами теми, що розглядається (аудіювання). Почуте знову обговорюється і студенти переходять до створення й обговорення власної інформації, наприклад, розробляючи власні кейси або готуючи і представляючи презентації з тих чи інших питань (говоріння і читання у процесі пошуку додаткової інформації). Нарешті, все опрацьоване і зроблене резюмується у рефератах та есе, що пишуть студенти (письмо).

З викладеного видно, як органічно кожний вид мовленнєвої діяльності переходить в інший. При цьому такі взаємопереходи обумовлюються предметним змістом навчальної діяльності, що робить самі переходи природними і логічно обґрунтованими. Саме в цьому і проявляється інтегрованість видів англомовної мовленнєвої діяльності у навчальному процесі та залежність цієї інтегрованості від професійного предметного змісту мовленнєвої комунікації. Останнє обумовлює зв'язок принципу, що розглядається, з попередніми (навчання через зміст професійної дисципліни, систематичності викладення професійної інформації, автентичності, забезпечення професійної комунікативності навчальної діяльності).

Особливо яскраво принцип інтегрування видів англомовної мовленнєвої діяльності у навчальному процесі відображається у проектній роботі студентів, яка є невід'ємним складником кожного розділу підручника, усього підручника в цілому і навчального процесу, побудованого на його основі. З самого початку роботи з підручником студенти повинні виконувати навчальний проект, який розрахований на весь курс навчання, що проводиться за цим підручником. Проект полягає у поступовому написанні протягом курсу всією студентською групою *A Short Psychological Encyclopaedia (Короткої психологічної енциклопедії)*, окремі розділи якої готуються студентами на основі опрацювання кожного із розділів підручника. Наприклад, після опрацювання розділу *Job burn out*, відповідний розділ про професійне згорання пишеться і для *Енциклопедії*.

Проте розділи *Енциклопедії* готуються студентами не як просте резюмування інформації, отриманої ними під час опрацювання розділів підручника. Такі резюме складають лише частину (і зовсім не найбільшу) кожного із розділів *Енциклопедії*. Більшу ж частину для кожного з таких розділів має скласти інформація, яку кожен студент повинен відшукати й опрацювати самостійно (читання). На основі знайденої та опрацьованої інформації кожна пара або мала група, які визначаються заздалегідь, готує свій варіант відповідного розділу *Енциклопедії*

¹ Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/Наук. ред. українського видання С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

(письмо). Кожний з підготовлених варіантів розділу обговорюється всіма студентами разом з викладачем на одному із занять (говоріння та аудіювання). Виявляються сильні і слабкі сторони представлених варіантів і в загальній дискусії вирішується, яким повинен бути остаточний варіант розділу. Цей остаточний варіант пишеться на основі усіх представлених варіантів спеціально призначеною робочою групою (письмо). Написаний остаточний варіант знову обговорюється на занятті і, після можливого внесення деяких змін, включається до *Енциклопедії* як її новий розділ (письмо, говоріння, аудіювання).

Обговорений вид навчальної діяльності можна розглядати як найвище втілення принципу інтегрування видів англомовної мовленнєвої діяльності, тому що в цьому випадку можна визначити один „фокусний” вид мовленнєвої діяльності, який усі інші види обслуговують і навколо якого концентруються. Таким „фокусним” видом мовленнєвої діяльності є письмо, оскільки і читання, і говоріння, і аудіювання служать для того, щоб найкращим чином *написати* розділ *Енциклопедії*, тобто отримати потрібний результат виконання проектного завдання.

І проектні завдання в описаному вище вигляді, і багато інших видів навчальної діяльності, запропонованих у підручнику *Psychological Matters*, були б неможливими без дотримання ще одного принципу. **Це принцип опори на пошук англомовної професійної інформації в Інтернеті як складової частини навчальної діяльності студентів** на основі підручника, що розглядається.

Опора на інформаційні/комп'ютерні технології, зокрема на пошук в Інтернеті, стала важливим складником усього сучасного навчання іноземних мов¹. Але, на жаль, ще немає друкованих (неелектронних) підручників, до яких робота студентів в Інтернеті була б внесена як невід'ємний складник навчального процесу. Підручник *Psychological Matters* є, мабуть, першим, який вимагає *обов'язкового* здійснення студентами пошуку в Інтернеті при виконанні численних завдань.

Така обов'язковість обумовлюється передусім на рівні викладача у спеціальній *Книжці для викладача (Teacher's Book)*, що разом з уже згаданим *Робочим зошитом* та аудіододатком складає повний комплект супроводжуючих матеріалів до підручника. У *Книжці для викладача* до нього пред'являється вимога створити і постійно оновлювати власну бібліотеку англомовних Інтернет-сайтів (*Library of web-sites*) з психології. Ці сайти мають насамперед відображати й надавати багато англомовної інформації з тієї психологічної тематики, яка використовується у підручнику (у відповідності до розділів цього підручника). Інформація, яка розміщена на таких сайтах, повинна не повторювати ту, що вже є у текстах підручника,

а давати можливість її дуже суттєвого розширення і виходу на повністю нову інформацію.

Метою створення викладачем власної *бібліотеки англомовних Інтернет-сайтів* є забезпечення можливостей для надання рекомендацій студентам стосовно того, з якими сайтами їм доцільно працювати, щоб знайти основну або додаткову інформацію для підготовки власних презентацій, кейсів, для додаткового читання тощо. Наприклад, якщо студенти як домашнє завдання на наступне заняття повинні підготувати презентації з якогось питання, то наприкінці попереднього заняття від викладача вимагається надати їм список сайтів, якими вони можуть користуватися у процесі підготовки своїх презентацій. Такий список не може бути наданий у підручнику, тому що сайти досить часто змінюються. Списки сайтів за кожною темою або проблемою потрібно оновлювати принаймні раз на два-три місяці, тобто це можуть робити безпосередньо викладачі, а не укладачі стабільних посібників /підручників.

Але найважливіша потреба в *бібліотеці англомовних Інтернет-сайтів* у викладача виникає у зв'язку з необхідністю забезпечення ефективного проведення однієї з провідних форм навчальної діяльності, передбаченій у підручнику, – форми, яка головним чином і забезпечує слідування принципу опори на пошук англомовної професійної інформації в Інтернеті. У процесі роботи з кожним із розділів (*units*) підручника одне із семи двогодинних аудиторних занять, що завжди відводяться на опрацювання одного розділу, проводиться як так званий *Internet search class* – заняття з пошуку в Інтернеті. На цьому занятті, яке повинно організовуватися лише в аудиторії, обладнаній певною кількістю комп'ютерів (не менше восьми-десяти), підключених до Інтернету, студенти проводять цілеспрямований пошук в Інтернеті. Вони опрацьовують англомовну професійну інформацію на англомовних сайтах, рекомендованих викладачем (з його *бібліотеки англомовних Інтернет-сайтів*), а також на інших англомовних сайтах, знайдених ними самостійно.

Інформація, яку розшуковують в Інтернеті студенти на основі рекомендацій викладача, обов'язково пов'язана з темою розділу. Але це завжди інформація, яка не опрацьовувалася у ході попередньої роботи над розділом. Вона є не просто додатковою, а такою, що суттєво розширює вже відомі знання професійного характеру. Студенти здебільшого проводять пошук в Інтернеті в парах або інколи у малих групах (3-4 студенти). Кожна пара або мала група розшукує дещо різну за змістом інформацію (в межах однієї й тієї самої тематики), користуючись різними сайтами. Пошук на занятті розділяється на дві частини. Мета пошуку в першій частині – дібрати матеріал

¹ Див. Slou t i D. Computers and writing in the second language classroom//A special interest in computers. Learning and teaching with information and communications technologies/Ed. by P. Brett and G. Motteram. – Whitstable, Kent: IATEFL, 2000. – P. 9-30; W a r s c h a u e r M. Researching technology in TESOL: Determinist, instrumental, and critical approaches// TESOL Quarterly. – 1998. – 32. – P. 757-761; W a r s c h a u e r M., S h e t z e r H., M e l o n i C. Internet for English teaching. – Alexandria, VA: TESOL, 2000. – 176 p.

і підготувати на наступне заняття усну презентацію щодо знайденої додаткової, невідомої іншим студентам, інформації, яка стосується теми розділу. Мета другої частини – виконання того фрагмента проектної роботи (див. вище), яка запланована для цього розділу. Студенти розшуковують матеріал для написання власних варіантів чергової статті для *Короткої психологічної енциклопедії* (див. вище) і для усної презентації цього варіанта іншим студентам та викладачеві на одному з наступних занять.

Описана реалізація принципу опори на пошук англomовної професійної інформації в Інтернеті дозволяє суттєво (практично безмежно) розширити обсяг навчальних матеріалів англійською мовою, з якими працюють студенти. Це є дуже важливою позитивною характеристикою, оскільки, завдяки творчому характеру завдань, що виконуються на основі знайденої інформації, серйозно зростають і можливості для творчої англomовної професійної комунікації тих, хто навчається. Але переваги розглянутого підходу цим не обмежуються. Постійна, систематична й обов'язкова навчальна діяльність студентів з опорою на англomовний Інтернет розвиває їхню **англomовну інформаційну компетенцію** (або **компетенцію у сфері англomовних інформаційних технологій**), яку в сучасних умовах, мабуть, слід розглядати як важливий складник англomовної комунікативної компетенції.

Нарешті, останнім, сьомим, принципом, на якому будується підручник, є **принцип організації кооперативного навчання студентів**. Кооперативне навчання (*cooperative learning*)¹ – це вже універсально визнаний і широко розповсюджений підхід у сучасній методиці. Він базується на роботі студентів у парах та малих групах для

виконання навчальних завдань, наприклад: рольових і ділових ігор, кейсів, навчальних проектів, дискусій, різних видів навчальної діяльності, пов'язаних з пошуком інформації, якої бракує (*information-gap activities*) тощо. Кооперативне навчання не тільки створює умови для більш природного спілкування студентів мовою, що вивчається (мова використовується у своїй природній функції – для організації спільної діяльності з розв'язання позамовних задач і проблем). Головна перевага кооперативного навчання в тому, що воно створює умови для взаємодопомоги студентів у процесі виконання навчальних завдань, їх взаємонавчання завдяки тому, що у спільну працю студенти привносять різні власні інформаційні потенціали та різні потенціали навичок і вмінь.

Як видно з наведеного вище опису, саме на основі роботи в парах і малих групах базується дуже велика кількість видів навчальної діяльності, запропонованих у підручнику. Це дозволяє підсумовувати зусилля окремих студентів для досягнення спільної навчальної мети, забезпечуючи їх взаємонавчання, тим самим підвищуючи загальну ефективність та успішність навчального процесу.

Зі всього викладеного можна зробити висновок, що концепція, покладена в основу підручника, і ті принципи, на яких він побудований, відповідають найновішим методичним підходам. Це дає змогу сподіватися, що широке використання підручника *Psychological Matters* у навчальному процесі дозволить суттєво підвищити рівень підготовки з англійської мови для професійної комунікації майбутніх психологів, які навчаються в українських ВНЗ.

О.Б. Тарнопольський (Дніпропетровськ)

Учёный муж написал статью и хочет опубликовать её.

Если понимает, что написал, и может доказать – пошлет в математический журнал.

Если понимает, что написал, но не может доказать – в медицинский журнал.

Если не понимает, что написал, но может доказать – в журнал по экономике.

Если не понимает, что написал, и не может доказать – решает, что это философия.

Если не понимает даже, как ТАКОЕ в голову могло прийти – это психология!

Из лекций по психиатрии:

“Психолог как сыщик: никогда преступления не видел, но должен о нём что-то сказать”.

“Извилины должны быть достаточно прямыми, чтобы мысли не путались”.

“Если человек считает себя психически здоровым – это уже должно настораживать.”

Один психоаналитик другому:

“Удивительно, многие жалуются на плохую память, но никто не жалуется на плохой интеллект”.

– Мне нужна Ваша помощь, – обращается пациент к психоаналитику.

– Кем Вы работаете?

– Я врач-психоаналитик.

– Так попробуйте сами себе помочь!

– Видите ли, я слишком дорого беру!

¹ Cooperative language learning: A teacher's resource book/C. Kessler, Ed. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents, 1992. – 257 p.